

Konference Talcott Parsons (minulost a přítomnost jedné teorie)

8. dubna 2005 se konala konference *Talcott Parsons – minulost a přítomnost jedné teorie*, kterou pořádala Masarykova česká sociologická společnost (MČSS) ve spolupráci s Kabinetem pro studium vědy, techniky a společnosti FLÚ AV ČR. Setkání v sále budovy Akademie věd bylo součástí projektu MČSS *Soudobé teoretické trendy sociálních věd a jejich odraz v české sociologii*. Čas mezi devátou a šestnáctou hodinou vyplnilo celkem 10 příspěvků, v nichž se mísily osobní vzpomínky s reflexí Parsonsovy teorie.

Talcott Parsons, významný americký sociolog, žil v letech 1902 až 1979. Napsal velké množství knih a nepřehledné množství článků, a tak z jeho děl zmíním pouze *The Structure of Social Action* (1937), *The Social System* (1951) a *Societies: Evolutionary and Comparative Perspective* (1966; roku 1971 byla tato publikace jako dosud jediná přeložena do češtiny).

Od roku 1928 působil na Harvardu, nejprve na katedře ekonomie, posléze již na sociologii, kterou v té době vedl P. Sorokin, a i díky němu se T. Parsons stal profesorem až roku 1944. Tehdy také převzal vedení katedry a již o dva roky později založil Oddělení sociálních vztahů, kde se snažil o sblížení sociologie s antropologií a psychologií.

Ve své teorii chápal jako klíčovou otázku zachování sociálního systému, resp. otázku, jak se vytváří sociální řád. Ke stabilitě systému přispívají jeho jednotlivé části svými funkcemi. Klíčovým se u Parsonse stává nejprve sociální jednání (teorie jednání se má stát rámcem všech sociálních věd), později kategorie systému (i systém je pojímán jako složitý celek navzájem závislých procesů jednání). Systém je podle T. Parsonse vytvářen vztahy mezi jednajícími aktéry, jeho struktura je formována ustálenými vzorci vztahů mezi nimi. Podstatou společenské struktury jsou pak institucionalizované hodnoty.

Jiří Šubrt, který konferenci zorganizoval i moderoval, při úvodním shrnutí důvodů,

proč se dnes Parsonsem zabývat, vyzdvihl zejména jeho podíl na stávajících představách o sociologické teorii a jejím budování. Díky T. Parsonsovi se sociologická teorie významně proměnila, dostala se na kvalitativně novou úroveň. Dalším důvodem je pak i skutečnost, že tento sociolog představuje intergenerační téma, což dokazuje i složení účastníků tohoto setkání.

V první části konference vystoupili tři řečníci. Příspěvek Miloslava Petruska „Parsons v Čechách: nadšení, vynucené mlčení a nový návrat“ byl úvahou, retrospektivou recepce T. Parsonse u nás. Spolu s Pavlem Machoninem zmínil Miloslav Petruska hlavní zdroje, v nichž jsme se i před rokem 1989 mohli s Parsonsovou teorií setkat. Byly to především publikace Jaroslava Klofáče a Vojtěcha Tlustého. Nejprve *Současná empirická sociologie* (Praha: Orbis, 1959) a poté dva svazky *Soudobé sociologie* (Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965; Praha: Svoboda, 1967). Jakkoliv šlo o pouhou reprodukci, jednalo se v podstatě o jediný kontakt s Parsonsovou teorií a navíc díky těmto autorům došlo v Čechách k ustavení terminologie tohoto sociologa. Nelze však opomenout ani studie žáka francouzské sociologické školy Zdeňka Strmisky. První z nich vyšla ve sborníku *Současné teorie společenské struktury: Materiál z celost. semináře v Brně* (Praha: Socialistická akademie, 1966), další v publikaci *Společenská skutečnost jako systém a struktura* (Praha: Vojenská politická akademie Klementa Gottwalda, 1967). Ve stejném roce byl pak vydán i sborník příspěvků z mezinárodní konference v Hrazanech *Sociální struktura socialistické společnosti (sociologické problémy soudobé československé společnosti)* (Praha: Svoboda, 1967).

Pavel Machonin se vzápětí věnoval významu Parsonsovy teorie v šedesátých letech („Několik poznámek o úloze T. Parsonse v rozvoji teorie konvergence a modernizace“). Když se u nás v první polovině 60. let dvacátého století začalo uvažovat o nové podobě výzkumu, strukturální funkcionalismus byl dominantní školou americké sociologie.

Zajímavé byly také postřehy Pavla Machonina ze setkání s tímto klasikem světové sociologie. Podle očitých svědectví byl T. Parsons člověk skromný, nenápadný a vlídný, který vždy pozorně naslouchal názorům druhých.

Richard Jung („Talcott Parsons: Ad Hominem“) se poprvé osobně setkal s T. Parsonsem na počátku padesátých let, později se stal jeho asistentem na Harvardu. I po ukončení spolupráce se s ním občas stýkal, znal většinu jeho spolupracovníků i osobností, které ho ovlivnily. T. Parsons byl hluboce angažovaný v politice, tvořil obraz světa pro sebe i pro jiné. Podle Richarda Junga žil T. Parsons ve dvou rovinách. Měl samozřejmě osobní kontakty s kolegy a spolupracovníky, zároveň však vytvářel svůj vlastní svět jako nekonečný monolog, do něhož vpustil někoho dalšího jen občas.

Po přestávce pohovořil Jan Balon na téma „Talcott Parsons a myšlenka obecné teorie jednání“. Pokusil se o rekonstrukci Parsonsových představ, jak má být v sociologii rozpracována obecná teorie, přičemž vycházel především z publikace *Struktura sociálního jednání*. Dle Jana Balona jde o překlenutí propasti mezi pozitivistickou a idealistickou tradicí; o snahu sjednotit přístupy a kategorie, jež měly svůj původ v pracích britských utilitaristů, francouzských pozitivistů a německých idealistů. V nejširším slova smyslu je teorie u tohoto „nevyčísitelného teoretika“ systémem pojmů.

Helena Kubátová, jedna ze dvou zástupců Univerzity Palackého v Olomouci (vedle Františka Znebejáňka), se ve svém příspěvku „Hodnotový kulturní vzorec v teorii Talcotta Parsonse“ zabývala otázkou významu konceptu hodnotového vzorce a hodnotových orientací v teorii tohoto myslitele. Hodnota je u něj pojímána jako sociální reference, která umožňuje komunikaci, je předpokladem jednání. Dále Helena Kubátová srovnávala koncepty definice situace u T. Parsonse a W. Thomase a na Parsonsovův hodnotový vzorec pohlédla též optikou konceptu kulturního vzorce R. Benedictové.

Druhý blok uzavřel doktorand katedry

politologie FF UK Marek Německý svým vystoupením s názvem „Co drží společnost pohromadě?“, v němž se věnoval problematice Parsonsovy koncepce sociální komunity. Sociální komunita udržuje integritu společné kulturní orientace, je tvořena normativním systémem řádu a statuty, právy a závazky vyplývajícími z členství. Popisuje solidární dimenzi společnosti a představuje pokus, jak řešit problém inkluze a exkluze v moderní společnosti.

Závěrečnou část vyplnily tři příspěvky. František Znebejánek se ve svém přehledně strukturovaném projevu s názvem „T. Parsons o konfliktu“ věnoval těm aspektům Parsonsova díla, které kritika vyzdvihla, a to skutečnosti, že opomíjí konflikt. Nejprve tedy zmínil kritiku Parsonsovy „konsensualistické“ teorie, poté se již věnoval Parsonsově vlastní tematizaci konfliktu, ve které uvažoval o zdrojích konfliktu, formování a interakci konfliktních skupin i o efektech konfliktu. Základní konceptuální schéma u Parsonse spočívá ve velké setrvačnosti sociálního systému, který postupně institucionalizuje deviantní skupiny.

Tomáš Dvořák rozebral fenomén železné klece modernity („Weberova/Parsonsova železná klec modernity /falesná naděje jedné metafory/“), a věnoval se tak nejpůsobivější a nejfrekventovanější sociologické metafoře (tedy alespoň v rámci sociologie americké). Jejím „otcem“ je zcela jistě T. Parsons, přesto však častěji slyšíme o železné kleci Weberově. T. Parsons ve své anglické verzi *Protestantské etiky* přeložil termín „stahlhartes Gehäuse“ jako „iron cage“, což se ukázalo jako neadekvátní, jak rovněž Tomáš Dvořák pomocí různých argumentů dokázal. Metafora železné klece je putujícím konceptem měnícím kontexty, který může mít (vedle běžnější negativní) i své pozitivní konotace ve smyslu šance oprostít se a nebýt uvězněn v moderní situaci.

Oleg Suša program konference tématem „Talcott Parsons: systémový instrumentalista nebo komunitarián?“ uzavřel. Ve svém příspěvku se věnoval vztahu systému a životního

prostředí, resp. dualismu společnosti a přírody, ale i problematice náboženství či postindustriálních hnutí kulturní změny. Ekologii Parsons chápe klasicky, jeho fyzicko-organické prostředí je vnější, proto i vztah člověka k přírodě je vztahem vnitřního k vnějšímu. V tomto úhlu pohledu je možné vidět Parsonse jako instrumentalistu. Jako komunitarián se T. Parsons projevuje, když uvažuje o potřebě a možnosti kulturní obnovy normativní sociální integrace moderní společnosti. Dle Olega Suši kontrastuje slepota Parsonsova vidění vztahu společnosti a přírody na jedné straně s vědomím kulturní krize moderní industriální společnosti na straně druhé.

Zmíněné příspěvky utvořily až překvapivě ucelený a souvislý výklad Parsonsova odkazu. Otázkou zůstává, co tímto odkazem skutečně je; zda to, co Parsons vytvořil, můžeme nazývat teorií. Parsons se zabýval především konceptualizací, neboť se, podobně jako Merton, domníval, že sociologie není na velkou teorii dostatečně zralá. Proto se – jak zmínil Richard Jung – rozhodl vytvořit novou kodifikaci základních pojmů společenských věd, nové teoretické pojmosloví jako základ oné budoucí velké teorie. V jeho koncepci je ale obsažena i rovina explanační, kterou reprezentuje např. schematika AGIL nebo výklad evoluce.

K podobnému oživení strukturního funkcionalismu, k jakému došlo v osmdesátých letech, již zřejmě nikdy nedojde, i přesto je Parsonsovo myšlení trvalým odkazem sociologické teorie. Na Bryantovu otázku „Kdo dnes čte Parsonse?“ bychom tedy již odpověděli zcela jinak.

Eva Sanigová

Rodina na prelome tisícročia

Ve dnech 16.–17. května 2005 se konala v Bratislavě mezinárodní konference o rodině, která byla pořádána u příležitosti mezinárodního dne rodiny, jenž připadá vždy na 15. květen.

Cílem konference bylo rozvinutí diskuse nad aktuálními problémy, které se v souvislosti s rodinou buď nově, nebo opakovaně vynořují – jako stále se snižující počet dětí v rodinách a v celé populaci, vysoká rozvodovost zejména rodin s dětmi, nárůst počtu dětí narozených svobodným matkám mimo manželství, „absence“ otců v rodinách, chudoba v rodinách apod.

Konferenci organizovala Fakulta sociálních věd a zdravotnictva Univerzity Konštantína Filozova v Nitře a Stredisko pre štúdium práce a rodiny v Bratislavě a zúčastnili se jí nejen odborníci a odbornice ze Slovenska, Čech, Maďarska, Polska a Francie, ale také představitelé slovenské politické scény. Konference byla zahájena děkanem Fakulty sociálních věd a zdravotnictva Univerzity Konštantína Filozova v Nitře prof. PhDr. P. Ondrejkovičem, PhD., po té následovaly úvodní referáty manželky prezidenta SR ing. Silvie Gašparovičové o současném stavu a podobách „slovenské rodiny“ a poslanec Národnej rady Slovenské republiky doc. JUDr. Vojtecha Tkáče o populačním vývoji v rámci EU, kteří svou aktivní účastí na dané akci podtrhli význam a důležitost nejen tohoto vědeckého setkání, ale i celospolečenské diskuse o současné rodině a „jejích“ problémech – v národním i širším evropském kontextu.

Úvodní část pokračovala panelem věnovaným současné rodině – její aktuální podobě a trendům jejího vývoje (viz referát Mgr. J. Filadelfiové „Súčasná rodina: kontexty, trendy, súvislosti“ a PhDr. M. Piscové, CSc. „Rodina: diverzita alebo konverzia?“), opomínuto nebylo ani téma krize rodiny (v referátu prof. dr. W. Światkiewiczze z katovického Instytutu Socjologi UŚ), stejně tak jako téma kombinace práce a rodiny (viz PhDr. V. Kuchařová, CSc. prezentující „Strategie harmonizace rodiny a zaměstnání – možnosti volby“ na základně rozsáhlého empirického výzkumu VÚPSV z roku 2004). Poté následovala rokování v jednotlivých sekcích, která probíhala paralelně, a sice v sekci č. 1 Rodina a hodnotová orientácia, sekci č. 2 Rodinná politika v legislatíve a praxi, rodina a zdra-